

HÄMEENKYRÖN PITÄJÄ

Hämeenkyrö on Sastamalan ohella ylä-Satakunnan vanhimpia pitäjiä. Pitäjälaitos perustui pitkään seurakuntiin ja vasta v.1865 kunnallislaki toi nykyisenlaisen hallinnon, joka erotti kirkon ja maallisen vallan toisistaan. Hämeenkyrön seurakunta on yksi Satakunnan kahdeksasta emäseurakunnasta, jotka on perustettu viimeistään 1300-luvulle tultaessa. Kuitenkin tiedetään, että ruotsalaishallinto on Satakunnassa vanhempaa perua aina viikinkiajalta alkaen. Siihen viittaavat hauta- ja muut arkeologiset löydöt, perimätieto ja nimi Satakunta, lisäksi ruotsin kielen vaikutus paikallisessa murteessa on poikkeuksellisen vahva.

Ruotsalainen ns. ledung-laitos huolehti tarvittaessa sotajoukkojen kokoamisesta ja siinä maakunnat oli jaettu hundareihin, jotka taas jakautuivat kahdeksaan ättingeen. Hundare tarkoitti aluetta, joka pystyi varustamaan noin suurin piirtein sata venettä sotaretkeä varten, mikä miesmäärässä tarkoittaa noin 1500-2000 miestä. Ilmeisesti kuitenkin harvoin tuollaisiin määriin päästiin. Ledung-laitos hoiti myös alueensa hallintoa ja tämän hallinnon vuoksi se oli jaettu ättingeihin, joita voisi verrata pitäjiin. Jos tarkastellaan Satakuntaa, niin sen nimikin jo kertoo ledung-laitoksen vaikutuksesta ja kun vielä huomataan kahdeksan emäseurakuntaa, voidaan tehdä johtopäätös siitä, että ruotseilla oli sormensa pelissä Satakunnan alueella. Muualla Suomessa ei tällaista yhteyttä Ruotsin suuntaan ole havaittu. Arvio ruotsalaisten tulosta alueelle on n.1000-1100 välisenä aikana.

Väestö on tietysti ollut pääosiltaan suomensukuista, mutta niin kuin edellä on todettu ruotsalainen vaikutus on ollut vahva. Lisäksi saksalaisia kauppiaita ja käsityöläisiä muutti alueelle 1300-luvun alusta lähtien. Saksalaisuus näkyy nykyään lähinnä paikannimissä sekä sukunimissä. Asutus levittyi etelästä Hämeenkyröä kohti. 400-luvulla asutusta oli tietysti rannikolla Rauman ja Uudenkaupungin välisellä alueella, mutta myös sisämaassa Kokemäenjoen rannoilla, Eurassa, Laitilassa ja Kalannissa. Asutus eteni nimenomaan vesireittejä pitkin ja kun karttaa katsoo, niin huomaa, että Kyrösjärvestä on vesiyhteys Kokemäenjoen kautta Pohjanlahdelle. Hämeenkyrön seutu on saanut pysyvän asutuksensa viimeistään 800-luvulle tultaessa. Olihan Hämeenkyrön tienoilla asunut väkeä aikaisemminkin, jo kivikaudella, mutta tämä väestö oli kadonnut. Mahdollisesti saamelaista väkeä asui Hämeenkyrön alueella, mutta he elivät kiertelevää paimentolaiselämää, eivätkä viljelleet maata. Keskiajalle tultaessa Hämeenkyrö oli saanut asutuksensa, eikä siihen enää mainittavasti tullut uutta verta.

Rautakautisen ja keskiaikaisen hämeenkyröläisen elinkeinot olivat maanviljelyn ohella metsästys ja kalastus. Seutu tarjosi näille elinkeinoille varsin hyvät

mahdollisuudet aina 1300-1400-luvuille saakka, jolloin ilmasto kylmeni merkittävästi ja varsinkin maanviljelys kärsi. Kaupankäynti oli myös merkittävää aina tuohon samaan aikaan saakka. Elinkeinot tuottivat ylijäämää, mikä voitiin myydä muualta Itämeren piiristä saapuneille kauppiaille ja tuotteita kuljetettiin muualle myös itse. Tästä kaupankäynnistä todistaa arkeologisten löytöjen rahat ja metalliesineet, lähinnä korut ja aseet. Hopeaakin on löytynyt, mikä todistaa varallisuudesta. Rautaa saatiin omasta takaa ns. järvimalmina. Satakunnan seudun kallioperässä on suhteellisen paljon rautamalminia, mikä huuhtoutuu jokien ja purojen mukana järviin ja painuu siellä pohjaan ja tätä nostettiin ja jalostettiin sitten työkaluiksi ja aseiksi. Viljelykasvit ovat tuttuja, ruista, ohraa ja kauraa sekä pellavaa. Juureksista nauris oli tärkein. Lisäksi viljeltiin hernettä ja papua. Nykypäivän ihmisestä nämä kasvit tosin saattaisivat näyttää hieman oudoilta. Kotieläimet olivat samat kuin nykyäänkin paitsi että lampaiden osuus oli huomattavasti suurempi kuin tänään. Syynä tähän on se, että villaa tarvittiin vaatteisiin ja myös vientiin. Kotieläimille oli pihapiirissä omat rakennuksensa, mutta talvella hevoset ja nautakarja otettiin pirttiin sisälle, mikä tapa säilyi yleisenä aina 1800-luvulle saakka.

Metsästys antoi hämeenkyröläisille ruuan lisäksi turkiksia, mitkä olivat tärkeä osa kaupankäyntiä. Arvostetuimmat nahat olivat kärpän, ilveksen, näädän ja soopelin nahkoja. Soopeli tunnettiin myös nokia-nimellä. Näitä vietiin siis muualle. Suden, ketun, hirven ja oravan nahat jäivät lähinnä omaan käyttöön. Vielä 1600-luvulla kylän miesväki lähti talvisin eräretkille kohti pohjanmaata ja pohjois-Hämettä ja nämä retket saattoivat kestää kuukausia. Jos hyvin kävi, oli tuomisina turkiksia, joilla saatettiin hankkia kaikkea sellaista, mitä oma maa ei tuottanut.

Tuolloinen hämeenkyröläinen mies oli ammatiltaan siis varsin monipuolinen henkilö. Maanviljelyn lisäksi piti hallita metsästystaidot, täytyi osata rakentaa ja tarpeen tullen toimia kauppiaina ja sotilaana. Vaimoväen tehtävä taas oli talonpito, karjanhoito ja silloin kun miesväki oli eräretkillä tai sotaretkillä, vastuu kaikesta oli heidän harteillaan. Hautalöydöt rautakaudelta kertovat, että naisten haudoissa oli mukana avaimia, mikä on tulkittu siten, että heidän takanaan olivat aitat ja niiden sisältö. Toisin sanoen heidän roolinsa oli varsin merkittävä, ei ainakaan mitenkään alistettu. Vasta uskonpuhdistuksen ja puhtasoppisuuden kaudet (1500- ja 1600-luvut) muuttivat naisen asemaa heikompaan suuntaan.

Elinkeinot olivat siis sidoksissa luontoon ja jos luonto heittäytyi hankalaksi, tiedossa oli asujaimillekin hankaluuksia. Katovuodet saattoivat viedä koko sadon ja ikävä kyllä katovuodet merkitsivät katoa myös saaliseläimissä ja kaloissa. Katovuosien määrä alkoi lisääntyä 1400-luvulta lähtien ja saavutti huippunsa 1600-luvun loppupuoliskolla. Mieleen tulee isäntä, joka kevätkylvöt

tehtyään ja viljan noustua oralle tarkkailee illalla huolissaan taivasta ja etsii merkkejä siitä, onko tulossa hallayö. Yleensäkin keväisin ruokatilanne oli heikko ja samoin karjan reutilanne. On kerrottu, että keväällä lehmiä piti kantaa laitumelle, niin heikossa kunnossa ne olivat. Sitten vielä saattoi tulla vihollisjoukko, joka poltti kylät ja vei karjan sekä otti orjiksi ne, jotka kiinni sai. Tähän oli varauduttu. Rautakaudella rakennettiin pakolinnoja ja piilopirttejä, joita kyllä käytettiin vielä 1808 Suomen sodan aikaankin. Sotajoukko toi vielä usein tullessaan mukanaan kulkutauteja, jotka saattoivat riehua vielä pitkäänkin sotajoukon jo poistuttua. Tämän perusteella voi nykyajan ihminen ajatella elämän menneinä vuosisatoina olleen kurjaa ja surkeaa, mutta tuolloinen ihminen oli sopeutunut siihen. Nykyään jo pelkkä lumentulo syöksee yhteiskunnan kaaokseen. 1300-luvulla suomalainen novgorodilaisten hävitysretken jälkeen totesi: jaaha, haetaanpa arvoesineet kätköstä ja karja metsästä ja väki piilopirtistä, sitten vedetään varoiksi kaadetut tukit kartanolle ja ryhdytään salvoamaan uutta pirttiä. Sitten kun työ oli saatu sopivaan vaiheeseen, lähdettiin kostoretkelle, minkä novgorodilaiset tulivat jossain vaiheessa kostamaan. Tähän kaikkeen oli totuttu. Satakuntaa tällaiset tuhoamisretket koettelivat harvemmin kuin esimerkiksi Hämettä, joka vielä 1495 joutui venäläisten laajasti hävittämäksi. Vasta 1713 venäläisten miehittäessä koko Suomen Satakuntakin sai kokea hävityksen kauhut kaikessa laajuudessaan, silloin oli syytä kaivaa muististaan muutaman vuosisadan takaiset opit.

Hämeenkyröläisten arki sujui suunnilleen samanlaisena aina 1800-luvun puoleenväliin saakka, totta kai pientä edistystä ja muutosta tapahtui, mutta arjen asiat pysyivät. Suurin muutos oli ehkä uskonpuhdistus 1520-luvulla. Talonpoikaisväki oli omaksunut katolisen opin, mutta siihen liittyi paljon pakanallisia piirteitä, parantajia ja näkijöitä, uhraamisia vanhoille jumalille ja muuta vastaavaa. Katolinen kirkko Ruotsissa oli sietänyt tällaista, mutta uusi, puhdistettu usko ei tällaista sulattanut, vaan otti kovat otteet käyttöön. Varsinkin puhtasoppisuuden aikana 1600-luvulla noituuden pois kitkeminen oli kirkon eräs keskeinen tavoite. Satakunta varsinkin oli Suomessa noituuden aluetta, tosin suomalaiset usein miellettiin yleensäkin noitien kansakunnaksi. Itse muistan kerrotun parantajista ja taikuudesta sekä kummittelusta molempien isovanhempieni sukujen osalta, varsinkin Erkkilän väen puolelta. Uskonpuhdistus ja puhtasoppisuus merkitsi kirkon ja valtion otteen tiukentumista aivan tavallisten ihmisten osalta, verotus tiukentui myös ja väestöä ryhdyttiin kirjaamaan entistä tarkemmin. Kustaa Vaasa otti myös vanhat erä- ja nautinta-alueet kruunun hallintaan 1530-luvulla, mikä merkitsi vanhan eränkäyntiperinteen hiipumista.

Kirkko hallitsi ihmisten elämää varsin tarkkaan aina 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka. Se huolehti monista sellaisista asioista, jotka nykyään kuuluvat valtion ja kuntien hoidettaviksi. Väestökirjanpito oli sen harteilla, samoin köyhäinhoito

ja kansanopetus, näin oli tietysti myös Hämeenkyrössä. Hämeenkyrön kirkkoherrat ja muut papit (kappalaiset ja apupapit) tunnetaan 1500-luvun puolivälistä alkaen melko tarkasti, muutama hajatieta on myös keskiajan puolelta. Monesta muusta Satakunnan seurakunnasta poiketen Hämeenkyröön ei rakennettu kirkkoa kivistä, vaan tyydyttiin hirsirakenteiseen kirkkoon. Alun alkaen hämeenkyröläiset kävivät perimätiedon mukaan kirkossa Karkussa. Viimeistään 1500-luvulla Hämeenkyrön seurakunta sai oman kirkkorakennuksensa Viljakkalaan, joka sittemmin siirrettiin nykyiselle paikalleen vasta 1800-luvun alkupuolella. Vuosisatoja sitten vainajat haudattiin kirkon lattian alle, paitsi köyhempää väkeä, joka sai tyytyä kirkkomaahan. Tästä seurasi ongelmia varsinkin 1700-luvulla, kun kirkon lattian alusta alkoi olla täynnä. Jouduttiin hautaamaan matalaan ja varsinkin kesähelteillä haju kirkoissa alkoi muodostua sietämättömäksi. Niinpä 1790-luvulla kiellettiin hautaaminen kirkkojen alle ja kaikki hautaukset siirrettiin kirkkomaille.

Kirkkokuri oli tiukka. Seurakuntalaisten tuli käydä jumalanpalveluksissa ja mikäli kirkossa aiheutti häiriötä, seurauksena oli häpeärangaistus tai sakkoja. Häpeärangaistus suoritettiin yleensä jalkapuuissa kirkon eteisessä. Jalkapuuhan saattoi joutua myös, mikäli ei osannut kinkereillä eli lukusilla tiettyjä raamatunkohtia. Tällainen kirkkokuri tuli voimaan vasta 1660-luvulla puhdasoppisuuden aikana. Sitä ennen kirkkoherrat tulkitsivat varsin vapaasti säännöksiä, eivätkä aina muutenkaan olleet moraaliltaan kovin korkeatasoisia. Tunnetuin kirkkoherra oli varmaankin Arvid Rothovius (kirkkoherrana 1695-1726), jonka virkakauteen mahtui paljon traagisia tapahtumia, suuret nälkävuodet 1696-98 ja Isovihan aika 1713-21. Hänet itsensä vietiin vangittuna Venäjälle, mistä hän kuitenkin palasi vielä seurakuntaansa johtamaan.

Kirkko piti yllä rippikirjaa, johon merkittiin seurakuntalaisten tiedot siitä, miten oli käyty ehtoollisella, kuinka osattiin opinkohdat, kuinka oli lukutaidon laita ja oliko saatu kirkkorangaistuksia. Muut kirkonkirjat olivat kastettujen, haudattujen ja vihittyjen luettelot. Lisäksi kirkolle maksettiin veroina ns. kymmenyksiä, joista tietysti pidettiin myös kirjaa. Näitä kirkonkirjoja ylläpidettiin vaihtelevasti riippuen kirkkoherrasta. Tiedot niissä saattoivat olla varsin puutteellisia ja ylimalkaisia. Tekstin laatukin riippui pappien kirjoitustaidosta, mikä ei välttämättä ollut kovin hyvä. Muutenkin 1500-1700-luvuilla kirjoitustyyli vaihtelivat paljon ja monelle papille tästä tuli varsinainen tuska. Alkuperäisiä kirkonkirjoja kun yrittää lukea, huomaa kyllä tämän. Vuonna 1751 annettiin kuninkaallinen asetus siitä, että väestökirjanpito tuli virallisestikin seurakuntien tehtäväksi ja tästä lähtien Suomesta onkin saatavissa lähes aukottomat väestötiedot.

Koulunpito oli kirkon tehtävänä aina vuoteen 1865 saakka, jolloin se siirrettiin kuntien vastuulle ja ne veloitettiin perustamaan kansakoulu jokaiseen kuntaan. Tämähän ei tietenkään tapahtunut hetkessä, vaan kului

vuosikymmeniä ennen kuin jokaisessa Suomen kunnassa oli kansakoulu. Järjestelmän puutteita korvasi kiertokoulu. Arvo Mustajärvi kertoi, kuinka oli käynyt kiertokoulua vuoden verran ennen kuin meni sitten kouluun Haukijärvelle. Opettajat olivat aluksi pappeja, joiden tieto- ja opetustaito olivat kyseenalaisia, mutta 1800-luvun puolivälissä Jyväskylään perustettiin seminaari, joka koulutti kansakoulunopettajia. Pitkään silti opettajien taso oli vaihteleva. Kiertokoulua pidettiin pitäjän eri puolilla maatilojen pirteissä enemmän tai vähemmän säännöllisesti, pari viikkoa yhdessä paikassa ja uudestaan ehkä kuukauden kuluttua. Oppilaiden ikäjakauma oli laaja, 7-10 vuoden ikäisistä aikuisiin asti. Monilla oli nimittäin saattanut naimisiinmenoaikeet pysähtyä lukutaidottomuuteen, joten taito oli hankittava tavalla tai toisella.

Hämeenkyröläisten vaikeimmat ajat osuvat 1600- ja 1700- lukujen vaihteeseen. 1696 paha katovuosi iski Suomeen ja Hämeenkyrö oli yksi pahiten tästä kärsineitä pitäjiä, eikä seuraavakaan vuosi ollut sadoltaan juuri parempi. Seuraukset olivat kauheat. 29.9.1696- juhannus 1697 välisenä aikana seurakunnassa merkittiin 875 kuollutta, kun normaalivuosina vastaavalla ajanjaksolla kuolleita oli n. 50-60. Hämeenkyrön henkikirjoitettu väestö oli tuohon aikaan ollut n.1800 henkeä ja todellinen määrä muutama sata enemmän. Seuraavan syksyn ja talven aikana tuli vielä satoja kuolonuhreja lisää. On arvioitu, että koko Suomessa kuoli noiden kahden vuoden aikana noin kolmasosa väestöstä nälkään ja kulkutauteihin, mikä nykyväestössä tarkoittaisi noin 1,75 miljoonaa ihmistä. Aina nälänhädän yhteydessä kulkutaudit lähtevät liikkeelle kerjäläisjoukkojen mukana ja nälän heikentämät ihmiset ovat taudeille helppo saalis. Hämeenkyrön kirkonkirjat ovat tuolta ajalta tuhoutuneet, mutta maaherran viraston papereissa on selostuksia pahimmilta nälkäalueilta.

Aivan kuin tämä ei olisi vielä riittänyt, syttyi v.1700 Suuri Pohjan sota, joka päättyi venäläismiehitykseen 1713-21. Ensiksi taudit ja nälkä olivat vähentäneet väestöä ja seuraavaksi sotaväenotot iskivät parhaassa iässä olevaan miesväestöön. Suomesta vietiin Suureen Pohjan sotaan yhteensä noin arviolta 100 000 miestä, jotka sitten tapasivat kohtalonsa Puolassa, Liivinmaalla ja Venäjällä. Hämeenkyröläiset joutuivat yleensä palvelukseen Porin jalkaväkirykmenttiin, Hämeen ratsuväkirykmenttiin tai näiden kaksikas- tai kolmikasrykmentteihin. Lisäksi jonkin verran miehiä joutui linnoitusjoukkoihin Baltiaan tai Viipuriin. Paljon miehiä myös pakeni kutsuntoja metsiin ja piilopirteihin. Harva sotaan lähetetyistä palasi sotaretkiltään kotiin. He kuolivat yleensä tauteihin, taisteluissa kuoli noin kolmasosa kuolleista. Takaisin palasi 1720-luvulla väkeä, jotka toivat nimenomaan Satakuntaan mukanaan pietistisen herätysliikkeen. Liike oli kotoisin Saksasta ja venäläisillä vankileireillä satakuntalaiset vangit olivat tutustuneet saksalaisiin vankeihin, joilta he olivat saaneet herätyksen kipinän. Liike tunnetaan myös

rukoilevaisuuden nimellä ja sillä on yhä jäseniä nimenomaan Satakunnan seudulla. Tämän kirjoittajan isoäidin suku (Erkkilä) oli vahvasti mukana rukoilevaisuuden piirissä.

Jälki Hämeenkyrössä oli 1721 Uudenkaupungin rauhan jälkeen lohdutonta. Esimerkiksi virkamiehet ja papit olivat joko paenneet Ruotsiin tai heidät oli viety vankeina Venäjälle. Miehitysjoukot olivat riehuneet pahoin kärsineessä maassa niin, että kauhutarinoita noista ajoista kerrottiin vielä 1900-luvulla. Näiden tarinoiden mukaan papeilta oli kaivettu silmiä päästä, talonpojilta taas suolet kiskottu ulos tai heitä oli naulattu seinään, kieliä revitty irti, paistettu vartaassa ja niin edelleen. Paljonko näistä tarinoista oli tosia, jää epäselväksi. Varmaa on vain se, että paljon asukkaita kuoli miehittäjien käsittelyssä. Kannattaa huomata, että samat tarinat heräsivät eloon niin Suomen sodan (1808-09) ja sisällissodan aikana. Varsinkin vuoden 1918 tapahtumista kerrottiin niin punaisten kuin valkoistenkin puolella samoja kertomuksia, jotka oli kerrottu ja 200 vuotta aiemmin.

Autioita tiloja oli Hämeenkyrössä kymmeniä, kuten myös Kuotila. Autio tässä yhteydessä tarkoittaa todella autiota. Yleensä autio tarkoitti veronmaksukyvyttöä tilaa, mutta nämä tilat olivat todella autioita. Rakennukset oli joko poltettu tai olivat olleet vuosikausia asumattomina ja väki joko paennut, tapettu tai viety Venäjälle. Näiden tilojen omistussuhteet olivat epäselvät ja mikäli tila oli autiona riittävän kauan, kruunu otti sen haltuunsa ja antoi sitten halukkaalle isännälle viljeltäväksi. Usein kävi niin, että entisen omistajasuvun jäsen saapui vaatimaan vanhaa sukutilaansa takaisin ja näistä riidoista käytiin sitten oikeutta. Kaiken kaikkiaan Hämeenkyrön 130 talosta 50 sai uuden omistajasuvun. Tämän aikakauden tutkiminen on hankalaa, koska asiakirja-aineisto on hyvin puutteellista, koska virkamiehet olivat poistuneet paikalta eivätkä venäläiset juuri viitsineet ryhtyä järjestämään miehittämiensä alueiden hallintoa. Osa arkistoista myös tuhoutui venäläisten käsissä. Kirkonkirjoja käytettiin sytykkeinä tai hevosten alustana tai jopa syötettiin karjalle. Tästä syystä Hämeenkyrön kirkonarkistossa on melkoinen aukko noiden vuosien osalta. Harmillista, koska ajanjakso olisi mitä mielenkiintoisin.

Tästä eteenpäin Hämeenkyrö välttyi vastaavan laisilta tuhoilta. Totta kai katovuosia tuli jatkossakin, mutta ne eivät olleet niin hirvittäviä kuin vuosien 1696-98 katovuodet. Suuret nälkävuodet 1866-68 eivät koskettaneet Hämeenkyröä kovin pahasti, vaikka vaikeaa sielläkin oli. Suurimmat tuhot iskivät Kanta-Hämeen ja etelä-Savon seuduille. Näiltä vuosilta Arvo Mustajärvi sanoi isoäitinsä Eveliinan kertoneen siitä, miten sudet, joita ei ollut enää pitkään aikaan nähty seudulla, tulivat takaisin ja vainosivat karjaa. Ihmisiä ei susien tiedetä tuolloin ihmisiä vieneen Hämeenkyrössä. 1700-luvun aikana väestö lisääntyi nopeasti ja vuonna 1805 väkiluku Hämeenkyrössä oli 4860. Suomen sota 1808-09 aiheutti pienen notkahduksen väestössä, mutta

syntyvyys oli suurta ja kuolleisuuskin laski. Niinpä vuonna 1850 väkiluku oli 6801 henkeä. Muuttoliike ei vaikuttanut juurikaan Hämeenkyrössä. Sinne ei juuri muutettu eikä toisaalta paljoakaan muutettu pois. Vasta 1860-luvulta lähtien muuttoliike vaikutti väestömäärään ja nimenomaan vähentäen sitä.

Muuttoliikkeen aiheutti teollistuminen ja maaseudun nopea väkiluvun kasvu. Maaseudulla väki lisääntyi hyvin nopeasti johtuen monesta syystä. Syitä olivat lääketieteen kehitys, samoin viljelymenetelmien kehitys, eli ruokaa oli saatavilla riittävästi ja varsinkin lapsikuolleisuus väheni nopeasti. Tästä kehityksestä seurasi se, että maaseudulle alkoi muodostua liikaväestöä, joille ei ollut mahdollisuuksia hankkia elantoa maaseudulta. Oli pakko siirtyä kaupunkeihin, joissa teollisuus tarjosi mahdollisuuden elannon hankkimiseen. Liikaväestö maaseudulla loi tilanteen, jota kutsutaan alenevaksi säätykierroksi. Aiemmin, vaikka lapsia oli syntynyt paljon, kuolema oli korjannut heistä suuren osan pois ennen aikuisikää. Ei ollut vaikeuksia jakaa tilaa kahden veljeksien kesken, mutta 1800-luvun jälkipuoliskolla näitä tilan jakajia olikin yhtäkkiä useampia. Oli pakko toimia niin, että vanhin poika sai tilan ja nuoremmat jäivät torppareiksi eli vuokratilajelijöiksi vanhalle kotitilalleen. Muuten tuloksena olisi ollut täysin elinkelvottomia pikkutiloja, jotka eivät olisi elättäneet ketään. Seuraavassa sukupolvessa jälkeläisistä tuli sitten renkejä, mäkitupalaisia tai sitten he lähtivät pois kotiseudultaan kohti kaupunkia. Tampere ja Pori olivat luonnollisia kohteita hämeenkyröläisille. Aiemmin talonpoikaissäätöyn kuuluneen joutuivat sääty-yhteiskunnan ulkopuolelle, jolloin heillä ei ollut valtiollisia oikeuksia, eli päätösvaltaa valtiopäivillä. Seurauksena oli se, että tilan väestö ryhtyi vaatimaan oikeutta päätöksentekoon ja sosialidemokraattinen puolue tuli tämän väestöosan puolestapuhujaksi. Torpparikysymys nousi 1800- ja 1900-lukujen vaihteen tärkeimmäksi asiaksi valtiopäivillä ja myöhemmin vuoden 1906 jälkeen eduskunnassa.

Vuoden 1906 eduskuntaudistus siirsi Suomen uuteen aikaan, aikaan, jossa voitiin puhua aidosti demokraattisesta yhteiskunnasta. Naiset saivat äänioikeuden ja myöskin oikeuden asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa ja lisäksi kaikki yli 24-vuotiaat Suomen kansalaiset saivat äänioikeuden eduskuntavaaleissa. Aiemmin noin 70% väestöstä oli ollut vailla tätä. Seurauksena oli kuitenkin levottomuuksia ja lakkoilua. Tämä johti sitten myöhemmin vahvaan vastakkainasetteluun työ- ja tilattoman väestön ja porvariston ja talonpoikien välillä. Lopputuloksena ristiriidat johtivat sisällissotaan v.1918, tosin sisällissodan taustatekijöinä olivat ensimmäinen maailmansota ja Venäjän vallankumous. Lenin lupasi punaisille apua vallankumouksen tekemisessä samalla kun antoi Suomelle itsenäisyyden. Ilman Leninin avunlupausta tuskin olisi suomessa sisällissotaa edes syttynytään.

Hämeenkyrön seutu joutui heti sisällissodan sytyttyä etulinjaan. Punaisten hyökkäysryitykset tuli torjuttua ja valkoiset käynnistivät oman hyökkäyksensä helmikuussa 1918. Sota koski Hämeenkyröä melkoisesti. Mustajärveläiset joutuivat osin eri puolille rintamaa. Vihtori Järvelä oli punaisten puolella ja Mustajärven Alekski taas valkoisten puolella. Mustajärven Arvo taas otettiin pakolla punakaartiin, josta hän karkasi kotinurkille ja liittyi sitten valkoisiin myöhemmin. Taisteluja käytiin Mannamäen suunnalla ja näiden taistelujen jälkeen vangiksi joutuneita punaisia teloitettiin melkoinen määrä. Kuin ihmeen kaupalla Vihtori Järvelä säästyi tältä kohtalolta, vaikka kuuluikin punaisten johtoportaan jonkinlaisena vääpelinä.

Tähän kohtaan sopii pieni hyppäys erään toisen suvun, eli Erkkilän suvun tapahtumiin sisällissodan ajalta, aivan vain kuvauksena tämän suunnan tapahtumista. Erkkilässä piiloteltiin venäläistä luutnanttia lempinimeltään Kosse, joka pakeni punaisia tavoitteenaan päästä Ruotsiin. Punaisilla oli jokin aavistus tästä, sillä he kävivät etsimässä Kossea pariinkin otteeseen. Toisella kertaa mukana oli perimätiedon mukaan punapäällikkö Heikki Kaljunen, jolla oli melkoinen maine tunteettomana tappajana. Kossea ei löytynyt, joten punaiset veivät talosta hevoset ja kaksi tytärtä panttivangeiksi uhaten teloittaa nämä, mikäli Kossea ei määräaikaan mennessä löytyisi. Toinen tyttäristä oli isoäitini Martta. Valkoisten nopea eteneminen muutti kuitenkin punaisten suunnitelmat ja yleisen sekasorron seassa tyttäret pääsivät pakenemaan. Kossekin pääsi livahtamaan kohti Poria, tosin ei ole mitään tietoa hänestä tämän jälkeen. Voi olla, että mikäli hän jäi valkoisten käsiin, kohtalo oli sama kuin punaistenkin käsissä. Tuohon aikaan valkoisille riitti usein teloittamiseen se, että kyseessä oli venäläinen. Ei ollut väliä oliko valkoinen vai punainen.

Sota vei yhteensä n.250 hämeenkyröläistä. Kaikkien kohtalo ei ole selvillä, osa kaatui taisteluissa Hämeenkyrön ja Tampereen välillä, osa kuoli vankileireillä ja jotkut pääsivät pakenemaan Venäjälle, missä monien suomalaisten kohtaloksi tuli kuolla Stalinin puhdistuksissa. Eräs kuuluisimmista hämeenkyröläisistä oli Kansan Uutisten päätoimittajana työskennellyt Arvo Poika Tuominen, isoisan luokkatoveri. Hän joutui vangiksi Tampereella ja hänet vietiin Tampereen teatteritaloon. Siellä hän istui ja odotti teloitettavaksi viemistä, kun yhtäkkiä paikalle saapui kaksi suojeluskuntaunivormuista tuttua miestä. Lapsuudentoverit Artturi Frantsila ja Martti Juuse olivat tulleet hakemaan häntä kotiin ja lupautuneet Arvon takuumiehiksi. Samalla retkellä he kävivät vapauttamassa Arvon veljen Paavalin ja puuseppä Eskolan. Tuomisen mukaan Hämeenkyrössä ei sodan jälkeen ollut mitään erityisen suurta katkeruutta puolin tai toisin. Muistelmissaan hän kiittelee hämeenkyröläisiä talonpoikia ”järkevistä” suhtautumisesta hävinneeseen osapuoleen. Punaista henkeä kyllä

oli jäljellä, sillä jatkosodan aikana käpykaartilaisia oli Hämeenkyrössä väkilukuun suhteutettuna enemmän kuin yleensä koko maassa. Silloinkaan paikallinen väestö ei heitä ilmiantanut eikä poliisi mitenkään suurella innolla heitä etsinyt.

Sotien jälkeinen aika Hämeenkyrössä oli tasaista kehityksen aikaa. Suuri maaltamuutto, joka vaivasi erityisesti itä- ja pohjois-Suomea, ei juuri tuntunut Hämeenkyrössä. Asutustoiminta ei luonut Hämeenkyröön kovin suurta määrää myöhemmin elinkelvottomiksi huomattuja pientiloja. Paikkakunnalle syntyi myös teollisuutta, joka pystyi työllistämään pientilallisia, joilla muuten olisi ollut edessään muutto kaupunkiin tai Ruotsiin. Hämeenkyrö on saanut myös valtakunnallista huomiota. Seudun maisema on valittu kansallismaisemaksi Kolin, Turun saariston, Aulangon ja muutaman muun ohella. Minusta valinta osuu kohdalleen. Kun ajaa Sasista kohti Mahnalaa, maisema on mahtava. Tuhatvuotinen viljelysmaisema avautuu katsojalle ja samalla näkee ikiaikaisen kulkuväylän, eli Kyrösjärvestä lähtevän ja aina Pohjanlahteen ulottuvan vesireitin. Tätä voisi jäädä katsomaan pidemmäksikin aikaa.